

Boštjan Bugarič: KOMUNICIRANJE GRAJENEGA OKOLJA COMMUNICATION OF THE BUILT ENVIRONMENT

DOI: <http://dx.doi.org/10.15292/IU-CG.2017.05.046-051> ■ UDK: 711.4:316.77 ■ 1.02 Pregledni znanstveni članek / Review Article ■ SUBMITTED: August 2017 / REVISED: September 2017 / PUBLISHED: November 2017

UVODNIK
EDITORIAL
ČLANEK
ARTICLE

RAZPRAVA
DISCUSSION
RECENZIJA
REVIEW
PROJEKT
PROJECT
DELAVNICA
WORKSHOP
NATEČAJ
COMPETITION
PREDSTAVITEV
PRESENTATION
DIPLOMA
MASTER THESIS

IZVLEČEK

Prispevek obravnava načine komuniciranja grajenega okolja. Poskuša opredeliti kako različne komunikacijske oblike, poddaja (zvok), dokumentarec (podoba) ali socialna omrežja dosega različne publike. Vsi ti različni načini, ki znatno vplivajo pri aktualizaciji urbanističnih in arhitekturnih vsebin, so predstavljeni na primerih poddaje, dokumentarnega filma ter online kataloga; sprehajali se bomo po tržnicah Londona, raziskovali nedokončane objekte v Kopru in se na koncu prepustili Architectuulovi spletni digitalizaciji. Komuniciranje grajenega okolja vključuje različne fokusne skupine in metode doseganja ter vključevanja javnosti. Katera komunikacijska orodja omogočajo oblikovanje kritičnega diskurza o urbanističnih tematikah je odvisno od načina dostopa do ciljnih javnosti.

KLJUČNE BESEDE

komuniciranje, virtualni prostor, komunikacijske tehnike, grajeno okolje, globalno mesto, digitalizacija

ABSTRACT

How do we react to different ways of communicating built environment? How do podcasts (sounds), documentaries (images) and social media communicate ideas and concepts often reaching diverse audiences? Drawing on examples of how different knowledge can be communicated through sound (podcast), images (documentary film) and catalogues (social media) we will reflect on how to create spaces that cater for different audiences and the meaning of disseminating built environment research in formats other than design. We will walk through the markets of London, explore unfinished buildings in Koper and look at digitized Architectuul's online catalogue. Different ways of communication involve different focus groups and methods of public involvement. Which communication enables the creation of a critical urban discourse depends on the access to the target public.

KEY-WORDS

Communication, Virtual Space, Communication Techniques, Built Environment, Global City, Digitization

1. UVOD

Razvoj novih tehnologij spreminja fokus medijskim reprezentacijam komuniciranja grajenega okolja. Sprememba reprezentacije je usmerjena v iskanje novih tehnologij in načinov komunikacije, ki se odvija tudi na nematerialnem nivoju. Globalno mesto je sestavljeno iz materialne in nematerialne infrastrukture, ki je s sodobnimi tehnologijami vse bolj izražena v kontekstu medmrežnih tokov. Pred tridesetimi leti je namesto spleta pri prezentaciji mest prihodnosti za vir navdiha služila filmska produkcija¹. Danes se fokus prenaša na medije oddaj in podaj² ter nove sodobne tehnologije kot sta virtualna in povečana (augmentirana) realnost³.

Fizični dejavniki, ki vplivajo na razvoj globalnega mesta so povečani migracijski tokovi zaradi klimatskih sprememb, distribucija dobrin, diferenciacija dela (robotizacija) in razslojevanje med peščico bogatih in množico revnih. Vzroki, ki povečujejo njihove vplive, se kažejo v disperziji kapitala v obliki investitorskega urbanizma ter večanju negativnih ekoloških učinkov in s tem povezanim povečevanjem klimatskih sprememb. Slednje prispevajo k večanju migracijskih tokov ljudi iz predelov, ki so pogojeni s pomanjkanjem osnovnih resursov kot sta hrana in voda. Na drugi strani najdemo vplive investitorskega urbanizma, ko investitor implemetira prostorske interese s pomočjo politike in kapitala. Obravnavano območje definira, pripravi in prodaja izključno za razvoj dobičkonosnih investicij; ko se resursi območja izčrpajo, se kapital seli v iskanje novih lokacij eksploatacije. Pri tem poteka izrazito enosmerna komunikacija brez vključevanja vseh deležnikov. Zato je komuniciranje grajenega okolja pomembno, saj omogoča oblikovanje neodvisnih skupin uporabnikov, ki se hitreje povezujejo, podajajo objektivne informacije ter snujejo neodvisne oblike bivanja na nivoju mikrolokacij. Gre za razvoj samostojnih oblik bivanja in organizacije, ki vključujejo kooperativno povezovanje bivalnih oblik, reciklažo sistemov in materialov, oblikovanje lastne mikroklimne in uvajanje samooskrbnih sistemov pridobivanja in ohranjanja resursov. Kot primer kako lahko komuniciranje preko spletnih medmrežij vpliva na širjenje informacij o izvoru in namenu kapitalskih investicij v mestu obravnavamo civilno iniciativo Ne da(vi)mo Beograd. Projekt urbane revitalizacije Beograd na vodi zajema območje desnega brega Save med sejmom in glavno železniško postajo v obsegu dveh milijonov kvadratnih metrov. Leta 2014 je vlada republike Srbije sklenila dogovor s podjetjem Eagle Hills iz Združenih Arabskih Emiratov za katerim stoji 3.5 biliona evrov vredna investicija z največjim nakupovalnim centrom na Balkanu, prestižnimi stanovanji in hoteli. Po rušenju stanovanjskega dela Savamale, ki se nahaja na bodočem območju projekta, je iniciativa Ne da(vi)mo Beograd organizirala protest, katerega se je udeležilo 20 000 ljudi. Na tiskovni konferenci je premier Vučić priznal, da za rušitvijo Savamale stoji več mestnih uradnikov. S podporo so se prebivalci odzvali na investitorski urbanizem in netransparentnost politike z zahtevo po solidarnem in bolj humanem razvoju mesta (Baničević, 2016).

1 V obdobju med 1980 in 2000 so bili na temo prihodnosti mest in družbe posneti uspešni primeri Hollywoodske filmske produkcije kot naprimer *Iztrebljevalec/ Blade Runner* (1982) Ridleya Scotta, *Čudni dnevi/ Strange Days* (1995) Kathryn Bigelow, trilogija *Matrica/ The Matrix* (1999) Lane in Lily Wachowski, *Trumanov šov/ The Truman Show* (1998) Petra Weira, *Peti element/ The Fofth Element* (1997) Luca Bessona.

2 V prevodu je podaja poznana v angleščini kot podcast.

3 V angleškem prevodu Virtual Reality (VR) in Augmented Reality (VR).

Pojavlja se vse več primerov aktivne zlorabe spletnih medijev. Velja izpostaviti Twitter profil Jenne Abrams, državljanke ZDA, ki je s svojimi neoliberalnimi in desničarskimi komentarji uspela pridobiti 70.000 sledilcev v 3 letih (The Guardian, 2017). Njena prava identiteta se je razkrila pred kratkim, za lažnim profilom se skriva ruska obveščevalna služba. Primer postaja vse bolj prisoten v spletni javnosti in je problematičen, ker je postal eden izmed glavnih citiranih Twittov s strani Guardian, New York Timesa in ostalih pomembnih mednarodnih medijev. Vse večji vpliv na družbeno realnost in mesto ima tudi umetna inteligenca. Nedavni primer podelitve državljanstva humanoidni robotki Sophii v Združenih Arabskih Emiratih, odpira polje nenavadne selekcije, ki se skriva za humanoidno podobo Sophie. Njenja aktivna participacija sledi izbiri umetne inteligence, kar pomeni, da nima ničesar skupnega z humanostjo⁴.

Na podlagi opisanega se v nadaljevanju prispevka odpira vprašanje komuniciranja grajenega okolja; katera komunikacija predstavlja idealen model oblikovanja objektivne medijske reprezentacije. Preko treh različnih predstavljenih primerov se bo preverjalo osnovna izhodišča objektivnosti metode komuniciranja grajenega okolja.

2. AKTIVNA PARTICIPACIJA V FIZIČNEM IN VIRTUALNEM PROSTORU

2.1 Virtualna aktivna participacija v globalnem mestu

Deregulacija, privatizacija, nove oblike monetarnih politik so korporativni načini, ki so prevzeli oblikovanje mest, kot pravi Sassen (2017) "do te mere, da podjetja vdirajo v mesto na način podoben izgradnji srednjeveškega obzidja z zgodovinskim območjem – tako poslovna območja postajajo zaščiteni zasebni prostori teh mest. To se dogaja od poznih 1980ih po vsem svetu, da kooperacije obvladujejo operativni prostor, ki ustreza njihovim interesom." Urbana območja 21. stoletja bodo zastopana z javnimi prostori srečevanje med virtualnim in fizičnim svetom. Marifield (2014) je prepričan, da bo to izbrisalo razliko med javnim in zasebnim prostorom ter prineslo novo opredelitev pasivnih ali aktivnih prostorov. Sassen (2017) govori o novi obliki globalnega mesta, ki mora na strateškem obmejnem območju dati moč tistim, ki je nimajo - prikrajšanim, diskriminiranim, manjšinam. Izključeni lahko tako dobijo boljši način vključenosti kot v homogenih provincialnih mestih. V globalnem mestu so prisotni v horizontalni smeri. Takšna organizacija razvija skupnosti, povezane s podobnimi interesi. Hakiranje globalnega mesta pomeni oblikovanje robnega območja, kjer kooperativni prostori zgubljajo moč zaradi tega, ker nimajo več dostopa. Območje ustvarja močna zavest o skupnosti. Danes so skupnosti soočene z odsotnostjo vsebin v javnem prostoru, zaradi česar se pripadniki v fizičnem svetu ne srečujejo več tako zlahka. Soočeni so z dejstvom, da je edini prostor srečevanja virtualni prostor z novim fokusom komuniciranja. Socialna omrežja prevzemajo glavno vlogo informatorjev in se tako objektivnost informacij popolnoma razvrednoti.

Oblikovanje objektivne skupnosti, ki bo razvijala fokus na novih načinih bivanja, proizvodnji hrane in rekuperaciji vode, je podvrženo pospešenemu in hitremu razvoju multinacionalk z drugačnimi interesi. Primer je Alphabet,

4 Hipotetično bi lahko umetna inteligenca odločila, da so ljudje za planet škodljivi in jih iz planeta "odstranila".

podružnica podjetja Google, ki razvija nove tehnologije, povezave z industrijo ter raziskovanjem na področju naravoslovnih znanosti. Google ima pod nadzorom pretok informacij in podatkov, gradi povsem nov virtualni imperij, virtualno mesto. S pridobivanjem podatkov je možna pretvorba vseh teh informacij v ponudbo kaj lahko virtualne trgovine oglašujejo in prodajajo. Ta primer je s strani Googla tudi fizično prisoten v bivšem industrijskem delu Toronta. Alphabet razvija plan za novo tehnološko skupnost Quayside s senzorji, ki bodo uravnavali in beležili rabo energije, potovalne čase uporabnikov, pretok prometa, kvaliteto zraka in količino odpadkov. S sistemom CCTV kamer bo zabeležena zadovoljnost uporabnikov. Alphabet se z idejo pridružuje različnim idejam iz preteklosti: postaviti celoten koncept mesta iz ničesar. Primer je EPCOT (Barthe, 2002)⁵, eksperimentalno načrtovana skupnost prihodnosti, ki jo je Walt Disney zasnoval kot simulaker realnega mesta, ki naj bi generiralo sodoben način urbanega življenja. Za Disneyevo filozofijo stoji načrt oblikovanja korporativnega mesta, ki se je po njegovi smrti 1966 leta namesto tega spremenil v zabavišni tematski park blizu Orlanda na Floridi v ZDA. Drugi primer je mednarodni poslovni center Songdo na severozahu Seoula v Južni Koreji. Songdo predstavlja pametno mesto prihodnosti, ki bo do leta 2020 zgrajeno na 600 hektarjih. Navkljub prizadevanjem ostaja umetno zgrajeno mesto brez prebivalcev in tako predstavlja ogromno nenaseljeno puščavo. Tretji primer umetno zasnovanega mesta je Niemeyerjeva Brazilija. Modernistični estetski ideal popolnega merila prav tako ne daje zavetja kot kraj za prebivalce. Sociolog Richard Burdett poudarja, da Brazilija, zaradi odsotnosti socialnega faktorja in neustrezne naseljenosti, ni pravo mesto (Marshall, 2017). Virtualno mesto, ki ga Alphabet aplicira na primer Toronta, bo z aplikacijo zabeležilo in mapiralo vse dogodke javnih prostorov v realnem času. Znanstveniki podjetja bodo oblikovali različne potencialne scenarije z zbiranjem podatkov in oblikovali recipročni sistem, ki bo v zameno prodajal nove produkte. Kako pa bo sistem služil starejšim, depriviligiranim in revnim ni jasno, najbrž bodo prisiljeni zapustiti te popolne javne prostore nadzora. Primeri so izjemno diskutabilni, saj postavljajo v ospredje posameznika in ne skupnosti. Skupnost lahko z ustrežno povezavo in komunikacijo omogoča oblikovanje drugačnih razvojnih scenarijev.

3. MEDIJSKE REPREZENTACIJE

Model objektivnosti medijske reprezentacije temelji na treh izhodiščih, ki podajajo informacije grajenega okolja in so preverljivi na podlagi strokovnih podatkov; ta so kvantitativna preveritev ustreznosti objavljenih oziroma predstavljenih informacij in podatkov, izbira distribucijskih kanalov in donos sporočila in primerjava reprezentacije modela. V nadaljevanju prispevka so izhodišča vrednotenja objektivnosti posameznih primerov medijske reprezentacije in s tem komuniciranja grajenega okolja predstavljena na treh primerih: dokumentarni film, podcast in socialna omrežja.

3.1 Dokumentarni film kot edukativno orodje

Pomanjkanje komunikacije med mestnimi akterji povzročajo kopičenje nedokončanih ruševin v mestu, ki nimajo ustreznih vsebin. Primer take ruševine se nahaja tik ob historičnem mestnem jedru Kopra. Od leta 2008 se

tam nahaja nedokočan objekt Solis, ki se je začel graditi v kombinaciji javno zasebnega partnerstva za nelogično povezane programe občinske uprave, hotela in olimpijskega bazena. Zaradi krize gradbenega sektorja, stečaja gradbenega podjetja Primorje, ki je kompleks gradil, se v obdobju zadnjih deset let z ruševino ni zgodilo nič.

Kot kontrapunkt temu je tekom študijskega procesa na oddelku Komuniciranje in mediji Fakultete za humanistične študije nastal eksperiment v obliki kratkega eksperimentalnega filma Nedokončano: Olimpijsko mesto (Bugarič et al., 2017). Slednji postavlja v ospredje posledice investitorskega urbanizma in z drugačno komunikacijo nagovarja široko javnost. Iz terenskega dela se komentarji, kritike in predlogi intervjuvancev iz koprskih ulic pretvorijo v vsebinsko zasnovano začasni rab za nedokončan Solis. Kot prototip začasne rabe bi lahko za objekt ponudili nove vsebine s preprostimi arhitekturnimi rešitvami. Funkcionalnost rešitve, kjer začasna raba ščiti betonsko konstrukcijo pred zunanjimi vplivi, se kaže v minimalnih posegih in maksimalnem izkoristku. Predlog začasne rabe se lahko izvede, kot navaja Bugarič (2017), na način da se betonsko konstrukcijo zaščiti s hidroizolacijo, na kateri se ustvari podlaga za urbane vrtove. Zbiralniki za vodo po notranosti objekta služijo kot zbiralni in namakalni sistem zbiranja deževnice. Solis bi lahko na ta način postal edinstven prostor, prizorišče ekoloških vsebin, in bi s tako začasno rabo osmisli objekt za določeno obdobje z zmerno in pragmatično investicijo.

Meščani zaradi neustrezne informiranosti sprejemajo propadle investicije kot nekaj samoumevnega, različni investitorji pa iščejo potencialne v prostorih, kjer bodo razvijali nove zgodbe o uspehu. Film je bil pred javno predstavitev omejen s strani administrativnih postopkov. Navkljub temu so se urbane tematike predstavile s projekcijo na fasado Univerze na dvorišču Fakultete za humanistične študije in na javni televiziji Koper Capodistria. Širjenje tematike se nadaljuje po spletu s pomočjo socialnih medijev.

Pri preveritvi izhodišč se glede objektivnosti opaža neskladje podatkov pri kvantitativni preveritvi podatkov in podajanja različnih informacij. Opaža se vprašanje ustrezne distribucije informacij, dvojna reprezentacija informacij pomeni pomanjkanje ustrezne objektivnosti.

3.2 Socialni mediji in virtualna skupnost

Deljenje vsebin preko socialnih medijev je posebej pomembno pri skupnostih, ki nimajo izrazite moči in se lahko preko spleta informirajo ter dodatno izobrazijo o določenih temah. Kot izrazit primer največje odprtokodne skupnosti na spletu je spletna platforma Architectuul (2017). S kombinacijo deljenja arhitekturnih vsebin na spletnem katalogu in preko socialnih omrežij, je Architectuul ena izmed večjih spletnih skupnosti, saj obsega približno 500.000 sledilcev na socialnih omrežjih. Skupnost se poleg socialnih omrežij organizira s komunikacijo preko različnih komunikacijskih kanalov, odvisno v kakšnem kontekstu je posamezen pripadnik do skupnosti. Obstajajo trije tipi uporabnikov: osnovni uporabnik je prisoten na nivoju komunikacije z uredniškim odborom preko socialnih omrežij⁷ in kataloga, strokovnjak pripravlja zahtevnejše tekste, ki se kot posebne rubrike objavijo

⁵ V prevodu Experimental Prototype Community of Tomorrow pomeni Eksperimentalni prototip skupnosti za jutri.

⁶ Začasna raba je urbanistična praksa, katere namen je oživiti zapuščene prazne prostore mesta z začasnimi vsebinami.

⁷ Facebook, Twitter, Instagram, Pinterest, Google+

na blogu kot je naprimer rubrika *Forgotten Masterpieces* (Architektuul, the blog, 2017) in pridruženi urednik oblikuje konceptualni del in vsebinsko zasnovano, predvsem pomaga pri razvoju novega formata Dossier. Pridruženi uredniki komunicirajo preko organizacijskih orodji kot sta Asana⁸, Slack⁹. Pri rubrikah in katalogu samem se skupnost povezuje z namenom digitalizacije svetovne arhitekture in tako oblikuje spletni katalog, ki je povezan z mednarodnimi institucijami, založbami in festivali, ta izvor pa generira določene vsebine spletnih skupnosti.

Primer objektivnosti izhodišč na odprtokodni skupnostni platformi se pokaže šele po daljšem obdobju, ko oblikovana skupnost s podajanjem informacij pokaže ustreznost podanih podatkov, ki se začnejo podvajati. Navkljub hitri distribuciji, je zaradi doseganja objektivnosti pomembna kontinuiranost podajanja informacij, ki omogoča preveritev objektivnosti čez daljše časovno obdobje. Primerjava reprezentacije modela z drugimi spletnimi občili dosega zaradi hitre distribucije tudi hitro preverljivost podatkov.

3.3 Podajanje specifičnih vsebine za različne interesne skupine

Pri generiranju vsebin za njihovo distribucijo je bistvenega pomena izbor ustreznega formata in medija prezentacije. Najboljši način je kombinacija formatov, ki so prirejeni za določen tip publike. Poleg predstavljenega medija podobe in virtualnih mrež, vključuje zadnji primer zvočno predstavitev. Včasih kot radio, danes to podaja oziroma je podcast. Njihova distribucija je večja, v kolikor so povezani v različna socialna omrežja ali skupnostne konglomerate različnih interesnih skupin. Primer je podcast 99% Invisible (Mars, 2017), neodvisna produkcija Romana Marsa, ki se fokusira na oblikovanje in arhitekturo. Leta 2010 je začel Mars vsebine pripravljati v sodelovanju javnega radia in Ameriškega inštituta arhitektov v San Franciscu. Danes je glavni distributer podcasta mreža Radiotopia (<https://www.radiotopia.fm/>), ki distribuira v eter 20 različnih podcastov, slednji pa so poslušani okvirno v višini 13 milijonov mesečno.

Za zaključek še primer podaje, ki je vezan na raziskovanje sodobnih mest in skupnosti. Gre za uporabo formata podaje, ki bo služil ko orodje za opazovanje različnih urbanih nivojev. V prvi epizodi je predstavljen primer Londona (Bugarič, Carabelli, 2016) preko sprehodov po značilnih londonskih tržnicah. Ena izmed je tržnica latino skupnosti Seven Sisters, ki jo želijo investitorji porušiti z namenom izgradnje za prodajo. Primer prikazuje kako pomembno vlogo igra ohranjanje skupnosti, saj v mikro nivojih mesta tržnice definirajo odnose, ki omogočajo raznovrstnost, urbanost in pravico do mesta. To je kontrapunkt strašljivemu megapolisu.

Pri preveritvi objektivnosti so podatki zaradi velikega nabora mrež in platform spletnih podcastov na visokem nivoju. Distribucija je hitra, primerjava reprezentacije modela, ki zahteva primerno produkcijo pa kaže na visoko objektivnost modela.

6. ZAKLJUČEK

Neoliberalni pretok kapitala vpliva na razvoj investitorskega urbanizma, pri katerem investitorji in politiki odločajo o urbanem razvoju mesta brez

vključevanja vseh deležnikov. Posledica je pomanjkanje vsebinske raznolikosti in razvoj enosmerne komunikacije interesnih skupin. Potrebno je ustvarjati ustrezno komunikacijo v lokalni skupnosti od spodaj navzgor in s tem krepiiti samozadostni mikroubanizem. Organizacije civilne družbe s tem dobivajo moč skupnosti. Florida (2003) trdi, da lahko kreativni ljudje v mestu pripomorejo k okrepitvi gospodarske učinkovitosti, toda, kot ugotavlja Riegler (2013), je gentrifkacija le obliž za neuresničene akcije kot so mestna prenova in urbana regeneracija. Za Floridovo teorijo se skrivajo urbani developerji, ki spodbujajo urbano okolje s soseskami, ki favorizirajo mlado, urbano, ustvarjalno elito in popolnoma ignorirajo potrebe sedanjih prebivalcev. Kot odgovor na to, Florida v nedavnem intervjuju (Chamberlain, 2017) obravnava novo urbano krizo revščine v predmestju in izginjanje srednjega razreda kot posledičen rezultat večanja cen nepremičnin in dobrin v predelih novega kreativnega razreda. Razvoj novih oblik distribucije dobrin in kapitala kot so to Airbnb, Uber bo v prihodnosti še bolj poglobilo socialne razlike med prebivalci, robotizacija delovne sile pa bo povzročila spremembe v delovnih potrebah in ovrednotenju človeškega dela. Virtualizacija mest, ki se postopoma začne simbolično s procesom pametnih mest, pa bo z zbiranjem podatkov pospeševala prodajo novih produktov. Depriviligiranim in marginaliziranim ostaja bodisi možnost preseljevanja na rob družbe bodisi aktivna participacija v virtualnem prostoru.

Komunikacija grajenega okolja je primerljiva preko modelov, ki omogočajo objektivne medijske reprezentacije. Preveritev metode objektivnosti komunikacije grajenega okolja je podana skozi izhodišča vrednotenja objektivnosti posameznih primerov. Prvi model odpira vprašanje ustreznosti distribucije informacij in neskladje podajanja informacij. Drugi model lahko svojo objektivnost upraviči samo skozi daljše časovno obdobje, ko oblikovana skupnost generira ustreznost in objektivnost informacij. Tretji model kaže visoko objektivnosti s primerjavo reprezentacije modela na zahtevni produkciji in hitri distribuciji. Glede na primerjalno analizo se pokaže tudi pomembnost vloge kontinuitete podajanja informacij skozi različne modele. Objektivnost komuniciranja grajenega okolja je izpolnjena, v kolikor izpolnjuje vse tri izhodišča, kvantitativno preveritev ustreznosti objavljenih oziroma predstavljenih informacij in podatkov, izbiro in kontinuiteto distribucijskih kanalov in ustreznost modela pri reprezentaciji modela. S tem se na podlagi primerjalne analize lahko izluči, da je podcast metoda z največjo objektivnostjo modela.

LITERATURA IN VIRI

- Architectuul (2017). Architectural Digital Catalogue. Pridobljeno 12. 11. 2017 s spletne strani: <http://architectuul.com/>.
- Architectuul, the blog (2017). FOMA 10: The Sound Of Light. *Forgotten Masterpieces - Architectural blog*. Pridobljeno 5. 12. 2017 s spletne strani: <http://blog.architectuul.com/>.
- Banerji, R. (2012). Magazine: Niemeyer's Brasilia: Does it work as a city?. Lord Foster, Lucy Jordan and Professor Ricky Burdett spoke on the BBC World Service. Pridobljeno 20. 11. 2017 s spletne strani <http://www.bbc.com/news/magazine-20632277>.
- Baničević, D. (2016). Belgrade Don't Drown! Biggest Protests In Belgrade Since Decades. Pridobljeno 15. 11. 2017 s spletne strani <https://euroalter.com/2016/belgrade-dont-drown>.

⁸ <http://app.asana.com/>

⁹ <http://slack.com/>

- Barthe, S. (2002). Walt Disney's original E.P.C.O.T. Pridobljeno 12. 11. 2017 s spletne strani <https://sites.google.com/site/theoriginalepcot/>.
- Bugarič, B., Carabelli, G. (2016). Citisation Podcast. Music by Bojana Šaljić Podešva, Photo by © Domen Grogl, Editing and technical help by Khalid el Kaoutit and Maja Žiberna, Narrated by Sunčan Stone. Podcast, KUD C3, Ljubljana. Pridobljeno 10. 11. 2017 s spletne strani: <http://www.kudc3.net/citisation-podcast/>
- Bugarič, B., Cotič, T., Vurucu, Y., Muhič, M., Razpet, Š., Cergol, A., Zijan, M., Miklavc, D., Stroj, L., Mlakar, A., Zaman, A., Križaj, E., Bratož Gornik, R. (2017). Unfinished Olympic City. Projekt, KUD C3, Ljubljana. Pridobljeno 14. 11. 2017 s spletne strani: <http://www.kudc3.net/unfinished-olympic-city/>
- Chamberlain, L. (25/4/2017). Richard Florida and the New Urban Crisis. The Common Edge Podcast. Pridobljeno 10. 11. 2017 s spletne strani <http://commonedge.org/the-common-edge-podcast-richard-florida-and-the-new-urban-crisis/>
- Florida, R. (2003). *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community, and Everyday Life*. Taschenbuch. Basic Books, Cambridge MA.
- Mars, R. (2017). Podcast, San Francisco. Pridobljeno 1. 12. 2017 s spletne strani: <https://99percentinvisible.org/>.
- Marshall, A. (2017). Alphabet Is Trying To Reinvent The City, Starting With Toronto. Pridobljeno 25. 11. 2017 s spletne strani: <https://www.wired.com/story/google-sidewalk-labs-toronto-quayside/>.
- Merrifield, A. (2014). *The New Urban Question*. London: Pluto Press.
- Riegler, J. (2013). Competitiveness VS. Social Balance: Gentrification as Urban Policy in Cases in Budapest and Vienna. Pridobljeno 22. 11. 2017 s spletne strani: <http://www.culburb.eu/soubory/research/j-riegler-gentr-as-urban-policy.pdf>.
- Rowntree, D. (1982). *A dictionary of education*. Totowa, NJ: Barnes & Noble Books.
- Sassen, S. (10/9/2017). Can Cities Help Us Hack Formal Power Systems? Pridobljeno 12. 11. 2017 s spletne strani: <https://urbannext.net/can-cities-help-us-hack-formal-power-systems/>.
- The Guardian (2017). Jenna Abrams: the Trump-loving Twitter star who never really existed. Pridobljeno 12. 11. 2017 s spletne strani: <https://www.theguardian.com/technology/shortcuts/2017/nov/03/jenna-abrams-the-trump-loving-twitter-star-who-never-really-existed>.